

ETNOFARMAKOBOTANIKAI KUTATÁSOK ÉRTÉKELÉSE AZ ERDÉLYI HOMORÓDOK MENTÉN

MTA doktori tézisek

PAPP NÓRA, HABIL. PHD

Pécsi Tudományegyetem Gyógyszerésztudományi Kar
Farmakognóziai Intézet

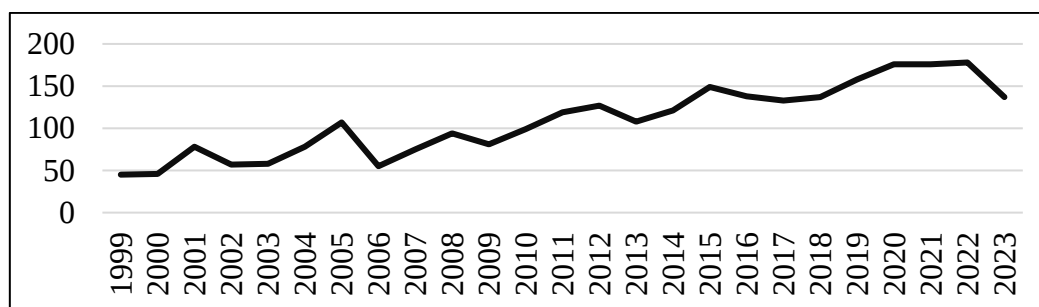
Pécs, 2025

1. BEVEZETÉS

A népi növényismeret és népi orvoslás kutatása iránti érdeklődésem 2007-ben kezdődött egy népi orvoslással kapcsolatos konferenciárészvétellel; ekkor kapcsolódtam be Birkás-Frendl Kata és dr. Grynaeus Tamás kutatásába az Úz-völgyi csángók életében. Beleláttam a terepi kutatás szépségébe és nehézségeibe, az erdélyi tájak botanikai értékeibe és népi gyógymódok felmérésébe. Saját kutatópontok kijelölésével megalakult a PTE GYTK Farmakognóziai Intézet *Etnofarmakobotanikai Munkacsoportja* hallgatók és kollégák részvételével, így Erdély etnobotanikai szempontból feltáratlan térségeiben indítottunk gyűjtőutakat.

Az etnobotanika egyik legszebb megfogalmazása a néprajzi növénytan: a néprajztudománynak és a botanikának az a közös kutatási területe, amely a növényeknek az emberi kultúrában játszott szerepével, alkalmazásuk módjaival, a hozzájuk fűződő képzetekkel és szokásokkal foglalkozik (Gunda 1971). A fogalmat a XX. század előtt William Harshberger említi először (Heinrich, Gibbons 2001). Az etnofarmakobotanika a gyógyászati céllal alkalmazott növényekhez fűződő népi orvoslási ismereteket (Oláh 1986), terepi és irodalmi kutatómunkát is felölel. Az etnofarmakológia területe a „hagyományos” alkalmazás során megfigyelt népi orvoslási adatok biológiai aktív anyagainak vizsgálatával foglalkozik (Heinrich, Gibbons 2001), amelyekhez a világszerte népi növényismereti kutatások során a helyi flórákincs ismerete és új fajok pontos botanikai azonosítása a kiindulópont.

Az első európai etnomedicinai leírások ókori görög, római és arab tudósok nevéhez köthetők (Pardo-de-Santayana, Macía 2015). A középkorban európai kolostorok szerzetesei végeztek gyógyító tevékenységet, majd a XVI. században a könyvnyomtatás indulásától számos korábbi munka, új füveskönyv és orvosbotanikai mű jelent meg nyomtatásban. A XX-XI. században a világszerte megjelent etnobotanikai publikációk száma folyamatosan nő (1. ábra). Kiemelhetők többek között Ázsiában, Közép- és Dél-Amerikában, Afrikában, valamint Európában Olasz- és Spanyolország területén működő kutatócsoportok és közleményeik.

1. ábra. Etnobotanikai közlemények száma világszerte 1999-2025 között

(saját szerk. www.sciencedirect adatai alapján: 2025. 05. 20.)

Magyar vonatkozásban kiemelendők a XVI-XIX. század füveskönyvei (pl. Lencsés 1570; Melius 1578; Diószegi és Fazekas 1813). A XX-XXI. században Erdélyben számos terepi gyűjtés eredményei láttak napvilágot az 1960-as évektől (pl. Holló, Rácz 1968; Kóczyán et al. 1975; Halászné 1981; Rab 1982; Péntek, Szabó 1985; Vasas 1985; Grynaeus, Szabó 2002), amelyek az egyes kutatópontokon ismertetett növényfajok helyi elnevezését és alkalmazását ölelik fel gyógyászati és egyéb vonatkozásban.

Munkacsoportunkkal népi orvosláshoz kapcsolódó etnobotanikai felmérések eredményeit tettük közzé pl. az Úz-völgyéből (Papp et al. 2013, 2022a,b), Gyimesekből (Papp et al. 2022b), Erdővidék (Papp et al. 2011, 2013b, 2022b; Bartha et al. 2016) és Hargita megye több településéről (Papp, Horváth 2016; Papp et al. 2014a,b,d, 2022a,b; Papp 2018, 2024). A gyűjtésekben az említésre került növényfajok helyi és tudományos elnevezése, a drog és a pontos alkalmazás szerepel részletes értékeléssel, esetleges kapcsolódó hiedelmekkel (Papp et al. 2014c).

Napjaink folyamatosan gyorsuló életmódbeli változásai hatást gyakorolnak az elzártnak mondható térségek hagyományos gondolkodására és az értékek megőrzési és továbbadási lehetőségeire is, amely a népi növényismereti kutatások szükségességét és jelentőségét támasztják alá.

2. CÉLKITŰZÉSEK

Kutatásaink során a következő célokat tűztük ki, ill. az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

- (1) mely növény- és gyógynövényfajokat ismerik és nevezik meg Erdélyben a Homoródok mente 14 kijelölt kutatópontján (2008-2024): *Kis-Homoród mente*: Homoródkarácsonyfalva, Lövéte; *Nagy-Homoród mente*: Abásfalva, Bágy, Gyepes, Homoródkeményfalva, Homoródremete, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos, Lókod, Recsenyéd, Városfalva; adatok feljegyzése a fajok termőhelyi jellemzőiről, gyűjtési helyéről és idejéről, a szárítás és tárolás módjáról;
- (2) a megnevezett gyógynövényfajokat mely indikációk esetén, milyen készítménytípusban, hogyan alkalmazzák a humán és/vagy állatgyógyászatban;
- (3) mi jellemző a térségben a népi és hivatalos orvoslás viszonyára a lakosság mindennapi életében;

- (4) gyűjtött adatok összevetése a 14 kutatópont között, valamint a térségben korábbi végzett felmérések eredményeivel (Gub 2005): hogyan változott a népi tudás, mely tudáselemek maradtak fent, tűntek el, jelentek meg újként, vagy hogyan módosultak az idők során; összevetés Erdély területein korábban végzett felmérésekkel, valamint egyes növények fitokémiai, farmakológiai és fitoterápiás megjelent adataival;
- (5) a felmérések és eredmények milyen értékmentő és -megőrző szereppel bírnak a tudományterületen?

3. ADATGYŰJTÉS MÓDSZEREI

Etnobotanikai és etnofarmakobotanikai kutatásainkat 2008-2024 között végeztük Erdélyben, Székelyföldön a Kis- és Nagy-Homoród mentén (~ 350 terepnap). A kutatópontok kijelölésekor fontos szempont volt az állandó vagy részleges orvosi, állatorvosi, fogorvosi és patikai ellátás elérhetősége vagy hiánya; így elsősorban a még „hiányos” településeket céloztuk. A 14 kutatópont a következő volt: *Nagy-Homoród mente*: Abásfalva¹, Bágy², Gyepes³, Homoródkeményfalva⁴, Homoródremete⁵, Homoródszentmárton⁶, Homoródszentpál⁷, Homoródszentpéter⁸, Kénos⁹, Lókod¹⁰, Recsenyéd¹¹, Városfalva¹²; *Kis-Homoród-mente*: Homoródkarácsonyfalva¹³, Lövéte¹⁴ (felső indexek jelzései a továbbiakban: idézeteknél).

Az adatközlők felkeresése továbbajánlással / *hólabda-módszerrel*, valamint random módon történt (Bailey 1994). A 337 adatközlővel készített szabad elbeszélgetéseket és félig-strukturált interjúkat terepen, otthonukban vagy háztáji kiskertekben készítettük. Az adatközlők életkora 12-101 év között változott; a nők és férfiak aránya ~ 5:1 volt. A gyűjtőmunka fő kérdésköreit leggyakrabban indikációk szerint csoportosítottuk humán és állatgyógyászati vonatkozásban, amelyhez testrészek/szervek szerint összeállított „betegséglista” nyújtott segítséget. A lista az évek alatt folyamatosan bővült az elbeszélgetések alatt említésre került indikációk alapján. A kérdéseket kiegészítettük további adatokkal is, amelyeket nem gyógyító céllal ismertettek, de gyógynövény-összetevőt tartalmaztak (pl. hajápoláshoz kapcsolódó adatok, állatok takarmánynövényei). Statisztikai szempontból fontosnak tartottuk, hogy ugyanazon betegségek / kérdések szerepeljenek az egyes interjúk során.

A fenti kérdések esetén említett (gyógy)növényekre vonatkozóan a következő adatokat kérdeztük: növényfaj helyi elnevezése, jellemzői (szóban vagy általuk készített rajzon ismertetve), gyűjtés helye (termőhely) és ideje (aktuális példányoké és általános helyi szokások), tárolás, drog, készítmények és összevetői, pontos alkalmazás, adagolás,

eltarthatóság, kapcsolódó hiedelmek (ha voltak), valamint adatok forrása (hallott, tanult / kitől; egyéb forrás / pl. média, szakkönyvek, magazinok, internet). A népi orvoslási adatok mellett érdeklődtünk „házi patika” készítményekről is: otthonukban mely gyógyszereket tartják vagy alkalmazzák rendszeresen, milyen céllal. Kérdéseink között szerepelt adatközlőink véleménye és álláspontja a hagyományosnak mondható és hivatalos orvoslás viszonyáról, miért és mit részesítenek előnyben.

Az interjúk diktafonnal (~180 óra) és/vagy videokamerával történt rögzítése az adatközlők előzetes hozzájárulásával történt, a Nemzetközi Etnobiológiai Társaság (International Society of Ethnobiology) etikai kódexe alapján (ISE 2021). Az elbeszélgetések során kézi jegyzeteket, video- és fényképfelvételeket készítettünk (pl. növényfajok, drogok, készítmények; ~ 12 000 fotó). Egyes növényekből helyi megnevezéssel herbárium is készült speciális kódrendszerrel ellátva. A beszélgetések rögzítését követően – az adott terepi gyűjtés utolsó napja után – az elhangzott tájnyelvi kifejezéseket és helyi szófordulatokat szó szerint jegyeztük le. Végül összevetettük a 14 kutatópont adatait: [1] a települések között, [2] egyes erdélyi, valamint a térségben korábban végzett gyűjtések eredményeivel (Melius 1578; Péntek, Szabó 1985; Gub 2005), továbbá a [3] VIII. Magyar és X. Román Gyógyszerkönyvben szereplő gyógynövénydrogok adataival (Ph. Hg. VIII. 2004; F. R. X. 1993). A növények termőhelyéhez, gyűjtéshez, tároláshoz és alkalmazáshoz kapcsolódó helyi kifejezésekből tájszótár készült.

4. EREDMÉNYEK

4.1. Népi növényismereti tudás

A térség helyi növényismereti tudása / ismertetett növényfajok száma településenként változónak mutatkozott, amelyet befolyásol többek között a lélekszám, az adatközlők (átlag)életkora, neme, családi állapota (pl. más nemzetiségű házastárs), iskolai végzettség, egészségi állapot, családon belüli információ-továbbadási készség, igény és lehetőségek. A növények alkalmazásához kapcsolódó tudáselemek nagy része a lakosok felmenőitől örökölt, feledésbe merült, említett, saját tapasztalaton alapuló, hallott, vagy egyéb forrásokból (pl. média, szakkönyvek). Utóbbi, egyéb forrásokból hallott vagy tanult adatok aránya napjainkban folyamatosan emelkedik például a digitális technikák terjedése, az írott források könnyebb elérhetősége, a fiatalok elköltözése és városokban „tanult” tudáselemek visszacsatolása révén.

Ez a folyamat hosszútávon a hagyományos értékek nehezített fennmaradására és megőrzésére gyakorol hatást.

4.2. Népi növényterminológia és taxonómia

A 14 településen az említések alapján 366 növény- és 28 gombataxont azonosítottunk tudományos névvel. Növények esetében 1239, gombáknál 90 népi elnevezés hangzott el (1-18 név/faj; 18 név pl. az *Achillea millefolium*, *Aloë* spp., *Cichorium intybus*, *Equisetum arvense*, *Hypericum perforatum* esetében). A helyi elnevezések egyes fajoknál átfedést mutattak a hivatalos magyar terminológiában szereplő névvel, vagy azokkal ellentétben más fajt is takarhatnak különböző jellemzőkhöz kapcsolódóan (pl. *ezerjófű* / *Achillea millefolium*, *Hypericum perforatum*, *Origanum vulgare*; *cikória* / *Taraxacum officinale*; *tüdőfű* / *Agrimonia eupatoria*; *kutyatej* / *Chelidonium majus*). Példa a helyi nevek sokféleségének magyarázatára: *Tájanként változik mindennek a neve*⁶. *Azért mondom, mert lehet, itt nálunk másképpen nevezzük*¹¹.

A 14 kutatóponton feljegyzett elnevezések között átfedést összesen 88 növény- és 3 gombanév mutatott (pl. *piroshagyma*, *gogos*, *murok*, *kákvirág*, *róka-gomba*, *keserűgomba*), míg növényeknél 296, gombáknál 6 esetben a fajok egyedi, 1-1 településen említett névvel szerepeltek, helyenként az átfedést mutató, általánosan ismert megnevezések mellett (pl. *bakszaka*, *csincsiri*, *fehérberek*, *halolófű*, *medvesósvi*, *tövisrózsa*, *fenyőaligomba*, *perecke*, *tövishaj*).

Egyes fajoknál név- és színanalógiás gondolkodás példaként is számos elnevezést jegyeztünk fel, így a fajok termő-/élőhelyéről (pl. *erdei epör*, *fenyőaligomba*, *fűgomba*), teljes növény/gomba morfológiai jellemzőiről (pl. *bábaguzsaly*, *foliókafű*), állat vagy állati részből (pl. *bárányláb kóró*, *békaláb*), virág(zat), termés vagy más rész színeiről (pl. *fehér burustyán*, *fehérhátúfű*, *kékberek*), ízre vonatkozóan (pl. *citromsósk*, *édeslapi*), hatásról (pl. *bolondító bingyó*, *gyomorfogó*), vagy betegségekről, kezelt szervről vagy gyógyomódról (pl. *csontdoktor*, *fűlrózs*, *inerezstűfű*).

4.3. Ismertetett növény- és gombafajok a térségben

4.3.1. Fajok összegzése

Növények között a térségben 318 taxont faj-, míg 48 nemzetségszinten azonosítottunk; emellett 39 taxon maradt kérdéses hiányos jellemzés vagy adatok hiányában. A fajok 94 növény családba tartoznak (1-42 faj/család); legnagyobb fajszámmal az Asteraceae (42 faj), Rosaceae (27 faj) és Lamiaceae (24 faj) családok szerepelnek, amely vadon termő fajok

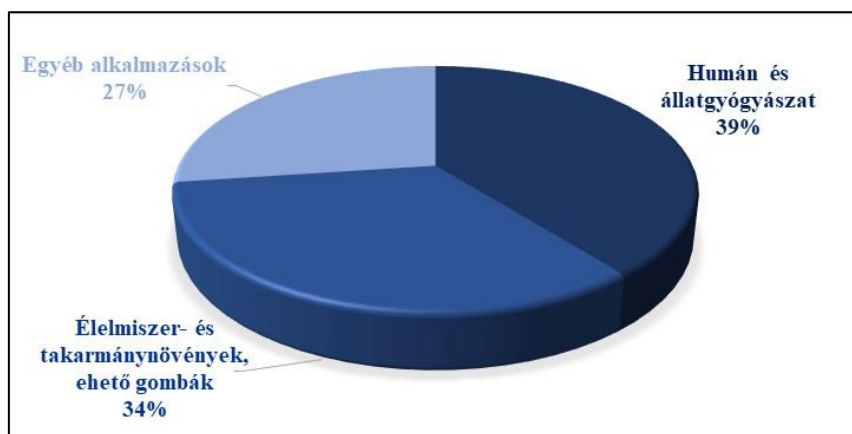
esetében a helyi flóraelemek elterjedési gyakoriságára utal. A mindössze 1 vagy 2 fajt felölelő családok kevés gyógyászati jelentőségű fajt, továbbá egzotikus (vásárolt), díszként ismert, ritka vagy védett taxonokat foglalnak magukba.

A népi alkalmazásokat tekintve 98 növényfaj esetében találtunk mind a 14 kutatópontra jellemző, átfedő adatot (pl. *Achillea millefolium*, *Agrimonia eupatoria*, *Aristolochia clematitis*, *Carum carvi*, *Chelidonium majus*, *Convallaria majalis*, *Potentilla anserina*, *Rumex obtusifolius*, *Sambucus nigra*, *Solanum tuberosum*). Emellett 59 faj vagy nemzetség helyi használata csak 1-1 településen hangzott el, amelyek okai a következők lehetnek: (1) városi környezetből betelepített/vásárolt dísz- és haszonnövények vagy drogok, amelyek között előfordultak bizonyított, de a térségben nem ismert adatok is (pl. *Cetraria islandica*, *Cynara scolymus*, *Echinacea purpurea*, *Euphorbia marginata*, *Ribes aureum*, *Ribes x nidigrolaria*, *Stachys byzantina*); (2) adventív, behurcolt fajok (pl. *Ailanthus altissima*); (3) régióban kevésbé ismert, termesztett fajok (pl. *Allium ampeloprasum*, *Allium tuberosum*, *Aronia melanocarpa*, *Cicer arietinum*); (4) vadon termő, a térségben nem vagy alig alkalmazott fajok (pl. *Acer* spp., *Anemone nemorosa*, *Asplenium scolopendrium*, *Cirsium oleraceum*, *Corylus colurna*, *Daphne mezereum*, *Hepatica transsilvanica*, *Impatiens noli-tangere*, *Pastinaca sativa*, *Pulmonaria officinalis*, *Sonchus oleraceus*, *Tragopogon orientalis*).

Gombák esetében 25 faj-, 3 nemzetségszinten került azonosításra; további 3 faj hiányos említések miatt kérdéses maradt. A fajok 15 gombacsaládba tartoznak (1-8 faj/család); legnagyobb fajszámmal a Russulaceae család említhető. Átfedő tudáselemek a 14 kutatópont mindegyikén 5 gombafaj esetén említhetők (*Agaricus campestris*, *Amanita muscaria*, *Amanita phalloides*, *Cantharellus cibarius*, *Lactifluus piperatus*), míg 1-1 településen feljegyzett, egyedi adatokra 11 taxon szerepel példaként (*Armillaria mellea*, *Calvatia utriformis*, *Chlorophyllum rhacodes*, *Fistulina hepatica*, *Clitocybe* spp., *Lactarius semisanguifluus*, *Lepista* spp., *Lyophyllum decastes*, *Ramaria* spp., *Russula rosea*, *Russula virescens*).

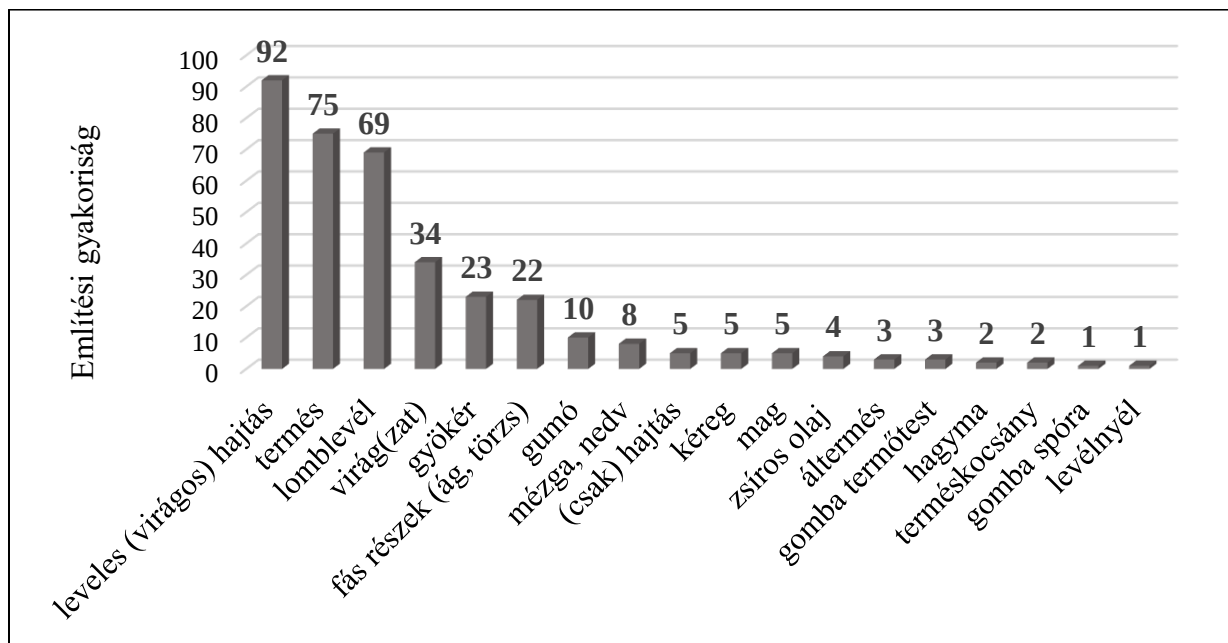
4.3.2. Növény- és gombafajok népgyógyászati alkalmazása

Növény- és gombafajokat 3 fő kategóriában említettek, legnagyobb arányban a tradicionális humán- és állatgyógyászatban. Egyes fajok több indikációban is említésre kerültek, 1-43 adat/faj eredménnyel (43 adatra példa: *Malus sylvestris*). További fő kategóriaként az élelmiszer- és takarmánynövények (167 faj), valamint 21 ehető gombafaj szerepel. Emellett „egyéb” csoportban összesítettük például a festő- és dísznövényeket, hiedelmek, szentelmények, eszközök, építkezés és egyéb használati céllal ismertetett fajokat (152 faj; 2. ábra).

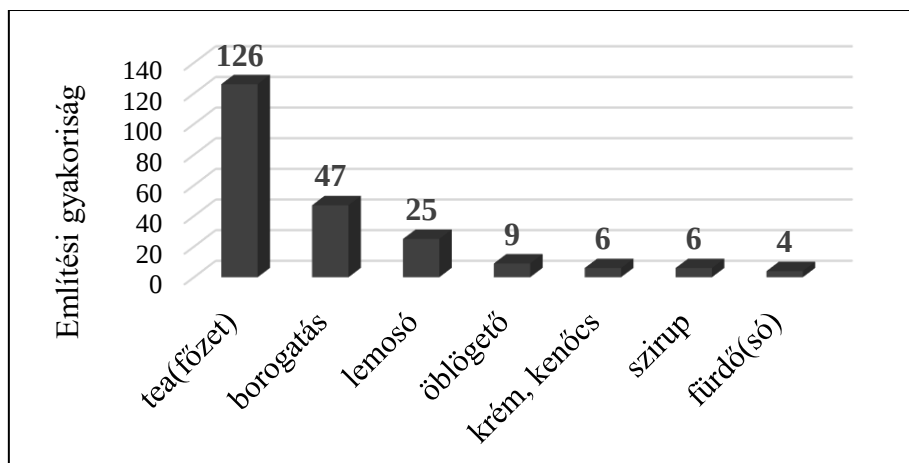

2. ábra. A térségben említett növény- és gombafajok 3 fő alkalmazási kategóriája

A drogok száma 18; drogonként az említési gyakoriság 1-92 között változott (leggyakoribb: leveles-virágos hajtás és lomblevél; ritka említés: levélnyél) (3. ábra). A fajokhoz kapcsolódó 7 készítménytípust 1-126 említési gyakorisággal jegyeztük fel (leggyakoribb: tea-főzet, ritka: fürdő, fürdősó) (4. ábra).

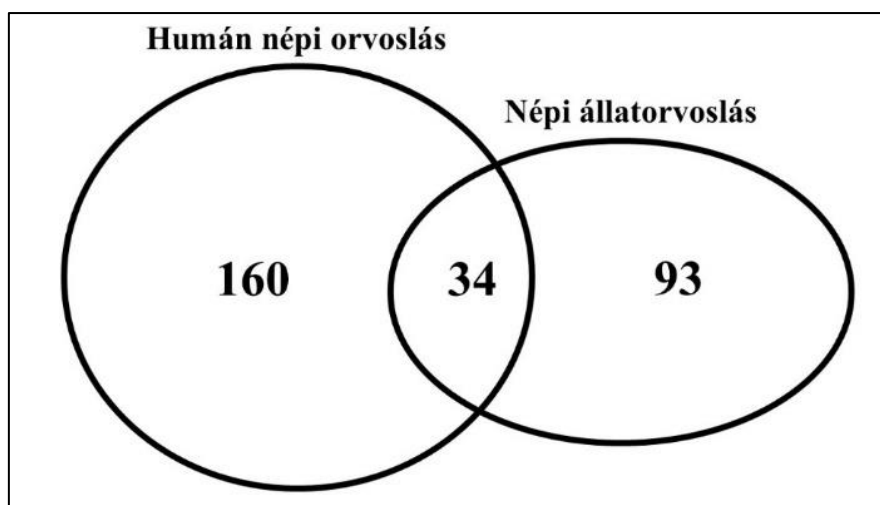

3. ábra. Növények és gombák alkalmazott részei és említési gyakorisága

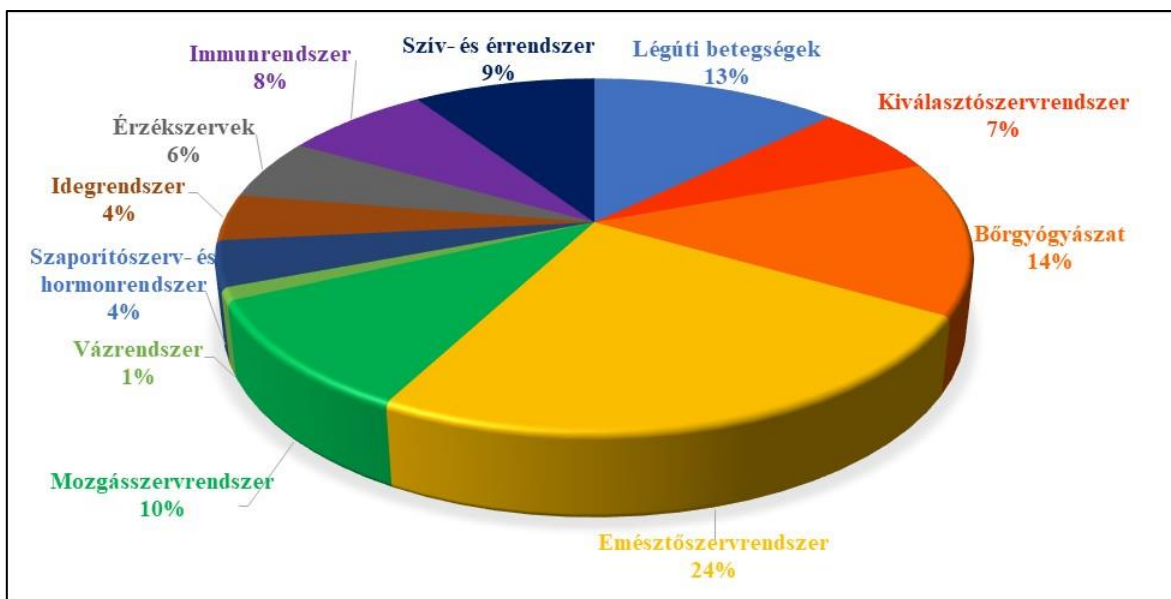
4. ábra. Növényi készítménytípusok említési gyakorisága

A helyi humán gyógyászatban 160, állatgyógyászatban 93 faj szerepelt, 33 növény és 1 gombafaj átfedő adatával (5. ábra). Különböző indikációs céllal korábban gyógyszergyárak és más vállalatok számára 17 faj gyűjtését vagy intézményes (iskolai) szervezésben való gyűjtetését említették.

5. ábra. Népi humán és állatorvoslásban ismertetett növény- és gombafajok száma

Humán orvoslásban a következő fő 11 indikációs csoportot különítettük el (← 152 tünet + betegség), csökkenő említési gyakorisággal és fajszámmal: emésztőszervrendszer, bőrgyógyászat, légúti, mozgás-, szív- és érrendszer, immun-, kiválasztó-, érzékszervi, ideg-, szaporító- és hormonrendszer-, valamint vázrendszeri megbetegedések kezelése (6. ábra).

6. ábra. Humán népi orvoslás indikációs csoportjainak megoszlása a 14 kutatóponton

A 11 csoportból a következőkben példákat említünk röviden. **Emésztőszervrendszeri humán megbetegedések** kezelésére 19 alcsoportban **105 növényfaj** összesen 250 említése történt. Leggyakrabban gyomorpanaszok, hasmenés és különböző májbetegségek kezelésére ismertettek helyi gyógymódokat. Alacsony arányban került megnevezésre kezelési mód pl. bélgörcs, elhízás, hányinger és végbélgyulladás esetén. Pl. *Orobancha* spp.: *Olyan is volt, hogy gyomorvérzése volt, hogy be kellett vinni a kórházba, s megivott ebből egy csésze téját, s másnapra semmi baja nem volt. (...) Vérhasba es vótak, s annak es jó volt*¹⁴.

A helyi humán **bőrgyógyászati** kezelések 28 alcsoportjában **66 növény- és 2 gombafaj** esetében 162 adatot jegyeztünk fel. Leggyakrabban sebek és kelések kezelésére említették növényfajok teafőzetét lemosóként vagy borogatóként, míg pl. orbánc, vízhólyag és ajakherpesz esetén 1-1 adatot találtunk. Helyi megnevezések között kiemelendő a „békavar”, amely jellemzői alapján egy ekcémátípusnak, míg a „szökés” kifejezés esetén kelés vagy bőrfertőzés valószínűsíthető. Pl. *Ajuga reptans*: *Ezt megszárazsák, mikor a térdre rá kell tenni, akkor langyos vízben megpuhítják*⁴. *Ez nagyon jó, hogy ha el van gennyesedve valakinek a lába. Kihúzza a gennyet, kipucolja*⁴.

Légúti panaszok esetén **71 növényfaj** szerepelt; itt 13 alcsoportban 148 említést rögzítettünk. Felső légúti megbetegedések között köhögés és általában meghűlés tüneteinek enyhítése szerepelt leggyakrabban, míg pl. hangszálgyulladás, garat megbetegedései vagy reflux esetén mindössze 1-1 említést jegyeztünk fel. Pl. *Juniperus communis*: *Hűlésre borsikabogyóból teát, és liszttel, úgy kavarguk meg a lisztet teával, hogy takarítsa*¹¹.

A **mozgásszervrendszert, izom- és ízületi szöveteket** érintő humán megbetegedések kezelése során **50 növényfajt**, ezen belül 15 alcsoportban 110 adatot összesítettünk. Itt elsőként általában a különböző ízületi és reumatikus panaszok helyi gyógymódjait ismertették. Alacsony említési gyakoriságot mutat pl. a hátfájdalom, rándulások és zsibbadás kezelése. A „romlás” kifejezés ízületek elmozdulását vagy bicsaklást, a „zsába” izomeredetű fájdalmat jelölt. Pl. *Malus silvestris*: *Ficamra, rándulásra almaecetes ruhát köttek, (...) ez a legjobb, ha eldagadt egy láb, egy kar, ezt használták*³.

A humán **keringési, szív- és érrendszeri** kategóriában **58 növényfaj**, 11 alcsoport és 107 említés, kezelés szerepel. Leggyakrabban magas vérnyomás ellen alkalmaznak növényi készítményeket, míg pl. alacsony vérnyomás és érelmeszesedés kezelésére, valamint vérpótlóként kevés adatot találtunk. Pl. *Petroselinum crispum* + *Achillea millefolium*: *Aranyérre krém petrezselyemből és cickafarkból zsírban*⁹. *Ez a régi alaprecept*⁹.

Immunrendszert érintő humán megbetegedések között 14 alcsoportban **53 növény- és 1 gombafaj** esetében 93 adatot összesítettünk. Növényi drogokat leggyakrabban lázcsillapítóként és általános gyulladáscsökkentőként ismertettek, míg általános vírusellenes hatást vagy tífusz kezelésére alkalmazható gyógymódot 1-1 esetben jegyeztünk fel. Pl. *Convallaria majalis*: *Láz és tüdőgyulladás ellen 1 szál gyöngyvirágot kell megfőzni 1 liter vízben*⁶.

A **hormon- és szaporítószervrendszert** érintő humán betegségek témakörében **53 növényfaj**, 10 alcsoport és 80 adat olvasható. Leggyakrabban cukorbetegség, nőgyógyászati és prosztata megbetegedések kezelését említették; hüvely- és mellékvesebetegségek esetén mindössze 1-1 adatot jegyeztünk fel. Pl. *Narcissus poeticus* ssp. *radiiflorus*: *A vadnácisz főzetét a nők használták, mikor nagyon bő menstruációs vérzésük volt, annak a csökkentésére*³.

A humán **kiválasztószervrendszer** megbetegedései között **42 növényfaj** esetében 11 alcsoport 71 gyógymódját ismertetjük. A kategóriában felfázás esetén és vízajtóként említettek leggyakrabban növényi alkalmazást. Alacsony arányú említések között mindössze 1-1 adatot jegyeztünk fel pl. vesegörcs és mellékvese panaszok kezelésére. Pl. *Tragopogon orientalis*: *A bakszakállt szoktuk, ha felfázunk*². *Sárga virág, s ha elszakítják, tejnedve van. teának, de felfázás ellen erősen jó párolni*².

A humán **érzékszerveket** érintő és **szájüregi panaszokat** 10 alcsoportban összesítettük, amelyek 63 adatot ölelnek fel **42 növényfaj** esetében. Leggyakrabban fog- és fül-fájás, valamint különböző szembetegségek kezelésére jegyeztünk fel helyi gyógymódokat, míg pl. (környéki idegrendszer eredetű) sükettség és orrvérzés kezelésére a térségben 1-1 említés történt. Pl. *Corylus avellana*: *Fülfájásra mogoróbelet*⁵. *Össze kell törni, rendes olajból egy-két csöppöt*

*tenni két mogyoróra, s úgy jól összetörni, s amikor egy napot, kettőt-hármat kiszorítsa még, úgy becseppenteni*⁵.

Humán **idegrendszeri** betegségek között 10 alcsoportban **33 növényfaj** 51 alkalmazása szerepel. Leggyakrabban nyugtatóként ismertetett fajokat jegyeztünk fel, míg mindössze 1-1 említés történt pl. agyhártyagyulladás vagy beszédzavar kezelése esetén. Pl. *Verbascum phlomoides: A virágból állandó, tompa fejfájásra tea*¹³.

Vázrendszeri panaszok esetén a humán csontrendszert érintő 3 alcsoport 13 kezelési módot ölel fel **10 növényfaj** alkalmazásával. Pl. *Capsella bursa-pastoris: Az jó a csontoknak*⁶. *Szeszt tőtik rea, kell álljon, s a csontokat, ahol fáj, kell kenni*⁶.

A helyi **állatgyógyászatban** vagy különböző **állatfajok elleni védekezésben** a korábban említett **92 növényt és 1 gombafajt** jegyeztük fel, amelyek 36 alcsoport 94 adatait összegzik. Leggyakoribb indikációk között az állatok hasmenése vagy például lovak kehessége esetén jegyeztük fel gyógynövények vagy gombák alkalmazását. Mindössze 1-1 helyi gyógymód említése történt pl. kelés, láz, száj- és körömfájás, valamint szemölcsök kezelésére. Pl. *Veratrum album: Tetű ellen a marháknak megfőzik, s lekenik vele. Mikor kétszer lekentem, helyrejő*³. *Van gyökere, azt megfőzik, megkenik a rongyot az állat bőrébe, s az megöli a tetveket*³. (...) *Aztat háromszor megcsinyáltuk, avval többet nem volt tetű*¹⁴.

4.3.3. Növény- és gombafajok alkalmazása ételmezésben és takarmányként

Az említett **167 élelmiszer- és takarmánynövény**, valamint **21 ehető gombafaj** esetében 32 fogyasztási és elkészítési módon belül 345 adatot dokumentáltunk a térségben. Leggyakrabban egyes növényfajok termését, gumóját vagy egyéb részét, továbbá gombafajok egész termőtestét önmagában fogyasztják, külön „készítménytípus” nélkül (= 94 említés: 69 növény és 25 gomba). Itt a 69 növényfajon belül 45 termesztett és 19 vadon termő fajt összesítettünk; 2 fajt termesztésből és vadon termő élőhelyekről is gyűjtik (*Carum carvi*, *Fragaria vesca*), 3 fajt pedig vásárolnak. A szintén magas arányban ismertetett takarmánynövények között termesztett és vadon termő fajok is szerepeltek. Az élvezeti tea alcsoport növényfajai és drogjai esetében általában népgyógyászati vonatkozást is említettek. Pl. *Brassica oleracea var. capitata: A káposzta, mikor sütünk ki kenyeret, akkor két káposztalapít vagy hármat reateszünk, úgy megsül, s nem lesz olyan erős, nem keményedik meg*⁶. *Csak a tetejire*⁶.

Pl. *Lathyrus tuberosus: Állatoknak adják, jó tejes takarmány*⁸. *Mikor érik, olajos magja lesz neki*⁸.

4.3.4. Növény- és gombafajok egyéb alkalmazása

A fentiek melletti egyéb alkalmazást **151 növény- és 1 gombafaj** esetében írtunk le, összesen 28 alcsoport 216 említésével. A díszként említett fajok között 80 növény és 1 gomba, eszközök között 33 növény és 1 gomba, mérgezőként 11 növény és 2 gomba, füstölőként 2 növény és 1 gomba szerepelt. Mindössze 1-1 említést jegyeztünk fel pl. tűzgyújtás, tejoltás vagy szappankészítés esetén. Pl. *Picea abies* + *Solanum tuberosum*: *Házi szappanhoz 3 kiló zsiradékhoz kell 1 kiló szóda. Szurkot (= fenyőgyanta) tetszés szerint. Nemigen mérjük. (...) S akkor 6-7 darab jó hidegön krumplit, azt lehámozom, s beléteszem. Kell egy jó másfél óráig úgy főjön szép csendben. (...) Azt úgy hagyjuk, lefedjük, s másnap reggelig nem szabad hozzányúlani. S van egy olyan alja, a szappanlúg, azzal szoktunk felmosni*¹⁴.

4.4. Esettanulmányok 2 kijelölt gyógynövényfaj részletes értékelésével

Az esettanulmány céljából részletesen ismertetett fajok kijelölése a következők szerint történt: (1) nagy hagyományokkal rendelkező, széles körben ismert és kutatott, gazdag szakirodalmi háttérrel rendelkező, bizonyított hatású, gyógyszerkönyvben szereplő faj (példanövény: *Achillea millefolium*); (2) szakirodalmi forrásokban alulreprezentált, kevésbé kutatott, népi növényismereti gyűjtésekben is csak helyenként említett faj adatai (példanövény: *Peucedanum oreoselinum*). A példanövények gyűjtött adatait összevetettük néhány korábbi erdélyi felmérés, valamint releváns szakirodalmi források adataival (itt: rövid válogatás).

Achillea millefolium / közönséges cickafark; helyi elnevezés: cickafark¹⁻¹⁴, *cickafarok*^{1,2,3,6,7,9,12,13}, *cicafarok*^{3,9}, *cickafarkúfű*^{3,6,8}, *cickafarkú virág*¹⁴, *cickafű*^{5,8}, *cicka*⁹, *cickefarok*¹², *egérfark*^{5,11}, *egérfű*¹⁴, *egérfarkúfű*^{1,2,3,5,6,7,8,9,10,12,13,14}, *egérfarkú*^{7,12}, *egőrfarkúfű*¹³, *egerfarkúfű*^{2,6,7,8,12,14}, *egérfarkú virág*^{13,14}, *egérfarkkóró*¹⁴, *ezerjófű*¹³, *pulykafű*⁸. Virágosleveles hajtása ismert a térségben idegbetegség⁵, kelés⁷, sebek (humán, állat)¹⁴, nőgyógyászati panaszok¹⁻¹⁴, köhögés¹⁻¹⁴, torokfájás¹⁴, vesepanaszok^{2,5,6,7,9,11,13,14}, felfázás^{2,5,6,7,9,11,13,14}, prosztatata problémák¹⁴, gyulladás^{2,5,6,7,9,11,13,14}, végbélgyulladás¹⁴, aranyér^{3,5,9,11,14}, gyomorpanaszok^{1,6,7,9}, epepanaszok^{7,8,12,14}, májbetegségek^{6,7,8,10,13,14}, hasmenés³, zsibbadás⁶, lábfájás¹⁴, magas vérnyomás^{6,14}, hasnyálmirigygyulladás⁸, visszér¹, ínnyulladás¹⁴, afta¹⁴ és reuma⁸ esetén. Melius a növényt *egérfarkúfű* (Melius 1578), Gub Jenő *egérfarkú fű* néven említi. Gub Nagy-Homoród mentén végzett kutatásai alapján a fajt köhögés¹¹, gyomormenés¹¹, hólyaggyulladás⁶, vesebetegségek², gyomorpanaszok⁹ és szembetegségek⁹ esetén jegyezte fel (Gub 2005). A növény szerepel a Ph. Hg. VIII. (2004) és F. R. X. (1993) cikkelyeiben, a WHO (2009), EMA (2019) és ESCOP Monográfiákban (2021) (Internet 1,2). A www.sciencedirect.com_adatai szerint több mint 2373 publikáció, 34 konferencia absztrakt, 432

könyvfejezet és közel 400 egyéb kiadvány jelent meg a faj botanikai, etnobotanikai, fitokémiai és farmakológiai vizsgálataira vonatkozóan angol, német és francia nyelven (Internet 3).

Peucedanum oreoselinum / citromkocsord; helyi elnevezés: *vadpetrezselyem*^{3,5,6,14}, *vadpetröselyöm*¹⁴. A növény leveles-virágos hajtását a Homoródok mentén vesebetegségek^{5,14}, epekő¹⁴, epegőrcs¹⁴ és felfázás³ esetén, valamint takarmányként¹⁴ említették. Melius (1578) művében a rokon orvosi kocsord (*P. officinale* L.) szerepel gyomorerősítő és skorbutellenes hatása révén. A www.sciencedirect.com adatai alapján jelenleg mindössze 40 publikáció, 2 könyvfejezet és 10 egyéb kiadvány szerepel a faj botanikai, ökológiai, etnobotanikai, fitokémiai és antimikrobás vizsgálataira vonatkozóan angol nyelven (Internet 4).

4.5. Népi orvoslási adatok és hivatalos orvoslás kapcsolata napjainkban

A népi és hivatalos orvoslás jelenéről érdeklődve adatközlőink a 2 terület kapcsolatáról, a helyi specialisták tevékenységéről, a lehetőségek és igények időbeli változásáról, orvosi, állatorvosi, fogorvosi és patikai ellátás elérhetőségeiről, az orvosok fitoterápiához fűződő viszonyáról és álláspontjáról kaptunk információkat.

Interjúrészek adatközlőkkel: *Voltak olyan tudós asszonyok, akikhez elmentek, s aztán az így megoldotta a problémát³. Azelőtt nem nagyon mentek a patikába, mert ha valaki beteg volt, tudta, hogy milyen növény jó arra a betegsége, mentek a mezőre, szedtek, s avval orvosolták³. Most már nem tudom szedni, a patikából veszem¹¹. Itt nálunk orvos sem volt, örökké kellett menni a körorvoshoz, közben Szentmártonban volt a központ, kellett menni². Vót egy körorvos, (...) nagyon speciál orvos volt, a 100 esztendőskorában halt meg Udvarhelyt. Ő gyógyszerekkel, gyógynövényekkel is informálta, akiknek kellett¹. Szentmártonba járnak gyógyszertárba¹². Patikába Udvarhelyre járunk². Udvarhelyen volt fogorvos⁶. Ezelőtt volt olyan ember, akinek volt csípőfogója, kisedte még a gyökeret is⁷. Vót a faluban foghúzó, vót, aki nekifogott, én még Almásig is elmentem¹.*

Interjúrészek orvosokkal: *Vagy egy ősi réteg, az ősi tudás, ami kihalófélben van, vagy azt is lehet mondani: kihalt. Egy-két öregasszony, öregember őrzi ezt a tudást. (...) Az akadémikus orvoslást annyiban tartják tiszteletben és folyamodnak hozzá, hogy a gyógyszerek egy részét téríttetni lehet, tehát jutányos áron jutnak hozzá. Amiért kénytelenek orvoshoz fordulni¹⁴.*

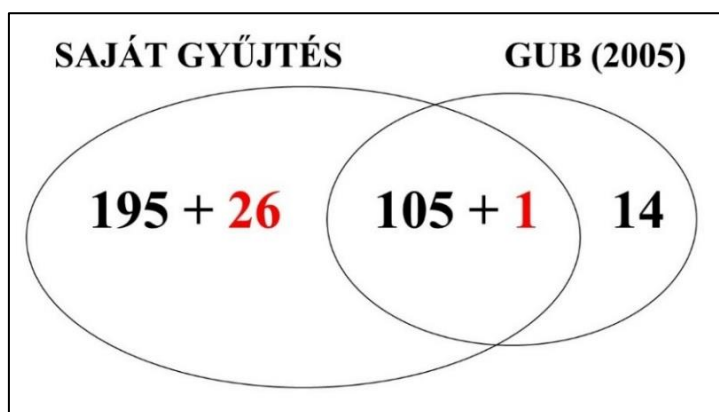
4.6. Népi orvoslási adatok összevetése korábbi erdélyi eredményekkel és a hivatalos orvoslás releváns forrásmunkáival

4.6.1. Eredményeink összevetése etnobotanikai forrásmunkákkal

A feljegyzett népi orvoslási adatokat összevetve pl. Melius Juhász Péter: *Herbárium* (1578) c. művével, **133 taxon** gyűjtésünkben is szerepel megegyező vagy korábbi elnevezéssel. Megegyező adatokra példa Meliustól: *Juniperus communis* átermése hurutos megbetegedés és gyomorpanaszok kezelésére, a *Thymus serpyllum* virágos-leveles hajtása légúti és vesepanaszok esetén, míg a *Cannabis sativa* magva csemegeként volt ismert korábban is.

Péntek János és Szabó T. Attila: *Ember és növényvilág* (1985) című gyűjtésében **321 növény- és 14 gombataxon** mutatott átfedést felméréseinkkel megegyező vagy korábbi néven. Megegyező adatokra példa a monográfiából: az *Artemisia absinthium* főzetét gyomorpanaszok, a *Solanum tuberosum* gumóját lázcsillapítóként, továbbá a *Zea mays* bibéjének főzetét vesebetegségek esetén említik.

Gub Jenő: Népi növényismeret a Nagy-Homoród mentén (2005) c. munkájában a 14 kutatópontunk közül Bágy, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos és Recsenyéd településekről közöl korábbi adatokat. A 6 településen összesen **105 növény- és 1 gombafaj** esetében találtunk átfedő adatokat/fajok feljegyzését Gub munkájával (pl. *Achillea millefolium*, *Langermannia gigantea*). Adatai alapján **14 növényfajról gyűjtéseink során nem** történt említés (pl. *Inula helenium*), míg jelen adatközlőink **további (új) 195 növény- és 26 gombafajt/nemzetséget** ismertettek (pl. *Ajuga reptans*, *Calocybe gambosa*). A 106 átfedő faj esetében közel 100 megegyező alkalmazás (több indikáció/faj; pl. *Agrimonia eupatoria*), 75 ma már nem használt (pl. *Daphne mezereum*), valamint 80 újként dokumentált, egyéb felhasználást is összesítettünk (pl. *Cydonia oblonga* var. *pyriformis*) (7. ábra).

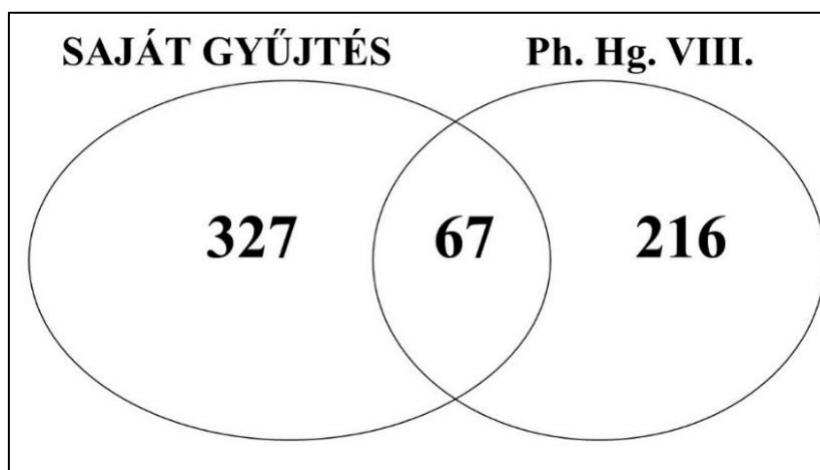

7. ábra. Saját felmérések összesített fajsza (növények és gombák), összevetve Gub (2005) korábban végzett gyűjtésével → átfedő és eltérő tudáselemek

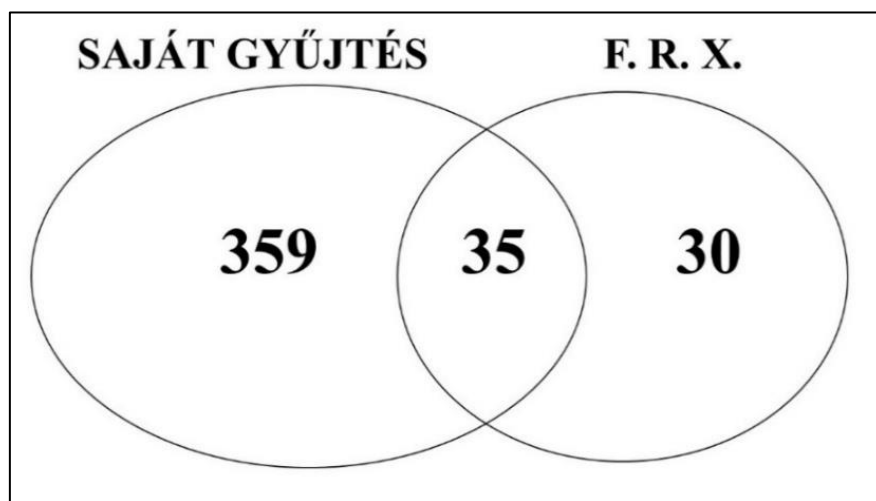
4.6.2. Eredményeink összevetése fitokémiai és fitoterápiás forrásmunkákkal

A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv (Ph. Hg. VIII. 2007) összesen 327 gyógynövénye, illóolaja és növényi zsíros olaja között 67 fajról jegyeztünk fel megegyező/hasonló alkalmazásokat (pl. *Achillea millefolium*, *Calendula officinalis*, *Salvia officinalis*, *Urtica dioica*) (8. ábra). A X. Román Gyógyszerkönyvben (F. R. X. 1993) szereplő 65 növényi droggal összevetve 35 növény mutatott átfedést (9. ábra).

5.

8. ábra. Saját felmérések összesített növény- és drogszáma, összevetve a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben (Ph. Hg. VIII.) szereplő drogokkal → átfedő és eltérő adatok

9. ábra. Saját felmérések összesített növény- és drogszáma, összevetve a X. Román Gyógyszerkönyvben (F. R. X.) szereplő drogokkal → átfedő és eltérő adatok

Nem gyógyszerkönyvi példák alapján kutatócsoportok egyes fajok általunk leírt, népi alkalmazásának megfelelő adatait igazolták, például a *Lilium candidum*, *Padus avium*, *Raphanus sativus* ssp. *niger* var. *niger*, *Syringa vulgaris*, *Trifolium pratense* és *Xanthium*

strumarium esetében. Munkacsoportunkkal **szövettani** (pl. *Veronica beccabunga*, *Ononis arvensis*, *Lysimachia nummularia*, *Helleborus* spp., *Eryngium planum*, *Euphorbia amygdaloides*) és **hatóanyagvizsgálatokat** (pl. *Anthyllis vulneraria*, *Fuchsia triphylla*, *F. magellanica*, *Galium mollugo*, *Lathyrus tuberosus*), továbbá **antioxidáns**, **antimikrobás** és **citotoxikus** teszteleseket kezdtünk meg és közöltük néhány faj esetében (pl. *Ajuga reptans*, *Anthyllis vulneraria*, *Aristolochia clematitis*, *Eryngium planum*, *Fuchsia triphylla*, *Impatiens noli-tangere*, *Lilium candidum*, *Lysimachia nummularia*, *Lathyrus tuberosus*, *Ononis arvensis*, *Plantago media*, *Rhinanthus serotinus*, *Tanacetum balsamita* és *Thymus serpyllum*).

Az előző értékelésekhez hasonló szempontok figyelembevételével egyes fajokat **további vizsgálatokra érdemesnek** gondoljuk a tradicionális és egyéb közölt adatok alapján (pl. *Artemisia vulgaris*, *Asplenium scolopendrium*, *Buxus sempervirens*, *Euphorbia amygdaloides*, *Impatiens noli-tangere*, *Linaria vulgaris*, *Narcissus poeticus* ssp. *radiiflorus*, *Trifolium montanum*, *T. pratense* és *T. repens*), amelyek a gyógyszerésztudomány és fitoterápiás kutatások számára is új eredményeket jelenthetnek a jövőben.

5. FŐBB TÉZISEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Etnofarmakobotanikai felmérésünk Székelyföldön a Nagy- és Kis-Homoród mentén 14 település napjainkban is élő, hagyományosnak mondható növényismeretét foglalja össze, kiegészítve néhány gombafaj adataival (2008-2024). A főként önellátó, mezőgazdasági tevékenységet folytató lakosság számos növény- és gombafajhoz kötődő archaikus tudáselemet őriz és ápol, amely a térség gazdag flórakincsének, a napi, élő alkalmazásnak, valamint a helyi igényeknek és tovább örökített tapasztalatoknak köszönhető.

Az ismertetett 366 növényfaj többsége a helyi gyógymódok részeként a népi humán és állatgyógyászatban is alkalmazásra kerül, összesen 11 fő indikációs terület számos betegségcsoportja és tünete esetén. A 28 azonosított gomba között főként ehető fajokat jegyeztünk fel. Gub (2005) korábban a térség 6 megegyező településén korábban végzett felméréseivel összevetve átfedő/fennmaradt, eltűnt, valamint újként megjelent fajok adatait is összesítettük. A 6 település melletti 8 további helyszín lakosainak tudását etnobotanikai szempontból elsőként tártuk fel. Egyes fajok releváns fitokémiai és fitoterápiás forrásokkal való összevetés alapján további vizsgálatokra lehetnek érdemesek, így a jövőben újabb gyűjtések adatainak értékelésével további modellnövények kijelölése és analízise is tervezhető.

A népi és hivatalos orvoslás viszonyával kapcsolatban a lakosság álláspontja változó volt, amelyek háttérében életkori, egészségügyi és egyéb tényezők is állhatnak. Általánosságban elmondható, hogy amennyiben egészségi állapotuk lehetővé teszi, a lakosok szívesen élnek a természet adta sokszínű lehetőséggel, a különböző évszakokban elérhető növényi drogok népgyógyászati és egyéb alkalmazásával. Mivel a hivatalos orvosi, állatorvosi, fogorvosi és patikai ellátás a térségben csak korlátozottan (1-1 helyszínen) elérhető, ez a tény, továbbá az elődök tradicionális tudáselemeinek őrzését és továbbadását fontos feladatként élik meg napjainkban.

A térségben 2008-ban megkezdett gyűjtőmunka magyar nyelvű közlései a hazai etnobotanikai és társtudományok területén, továbbá az adatközlők felé való visszajelzésben is jelentős szerepet töltenek be. Eredményeink idegennyelvű közléseivel bemutatjuk Erdély egyes térségeinek etnobotanikai értékeit, amellyel célunk a nemzetközi kutatócsoportok tájékoztatása és a témakörhöz kapcsolódó adatszolgáltatás. Kiemeljük itt a tradicionális növényalkalmazási módok, gyógymódok és népi orvoslási adatok jelenét és szükségességét, amelyek gyűjtése és dokumentálása hozzájárul a térség hagyományos értékeinek megőrzéséhez és fennmaradásához.

Mivel számos kutatóponton évről évre végeztünk felméréseket, elsősorban időbeli eltéréseket tapasztalhattunk például egyes adatok fennmaradása, eltűnése, újak megjelenése (háttérben: korábban említett tényezők), továbbá az adatközlők elhalálózása, emlékezései és ennek változása/csökkenése terén, valamint számos egyéb kulturális és környezeti változásnak köszönhetően. Jelen tapasztalataink alapján 10-20 év távlatban gondolkodunk, amíg a térségben vagy Erdély más területein hasonló felméréseket eredményesen folytatni lehet. A fenti változások miatt az adatközlés folyamatosan eltűnőben van, amely még inkább sürgetővé teszi a székelyek kiemelkedően értékes és egyedi tudásának megőrzését és mentését a jövő nemzedékei számára.

Kutatómunkánkat a jövőben folytatni tervezzük újabb, elsősorban székelyföldi települések felmérésével, a hagyományos értékek népi orvosláshoz köthető adatainak feljegyzésével, értékelésével és megőrzésével az utókor számára.

6. IRODALMI HIVATKOZÁSOK

Bailey KD. Methods of social research, 4th ed. The Free Press, New York, 1994, pp. 159-160.

Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály: Orvosi Fűvészkönyv. Csáthy György nyomtatása, Debrecen, 1813

F. R. X. – Farmacopeea Română Ed. a X-a. Editura Medicală, București, 1993, 23-31, 45-51.

Grynaeus Tamás, Szabó László Gy.: A bukovinai hadikfalvi székelyek növényei. Növénynevek, növényismeret és -felhasználás. Gyógyszerészet 2002, 46: 251-259, 327-336, 394-399, 588-600.

Gub Jenő: Népi növényismeret a Nagy-Homoród mentén. In: Zsigmond Győző (szerk.): Növények a folklórban. A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Bukarest, 2005, 148-162.

Gunda Béla: Borbás Vince és a magyar etnobotanika. Ethnographia, 1971, 82(1): 1-13.

Halászné Zelnik Katalin: Adatok a moldvai magyarok gyógynövény-használatához. Gyógyszerészet 1981, 25: 361-367.

Heinrich Michael, Gibbons Simon: Ethnopharmacology in drug discovery: an analysis of its role and potential contribution. Journal of Pharmacy and Pharmacology 2001, 53: 425-432.

Holló Gábor, Rácz Gábor: Plante folosite in medicina populară din Bazinul superior al Trotusului (Ghimes). In: Plantele medicinale din flora spontană al Bazinului Ciuc. Cons. Pop. al Jud. Harghita, Csíkszereda, 1968, 171-176.

ISE: International Society of Ethnobiology. The Code of Ethics of the International Society of Ethnobiology. Online: <https://www.ethnobiology.net/what-we-do/core-programs/ise-ethics-program/code-of-ethics/> (Jan 2021)

Kóczián Géza, Pintér István, Szabó László Gy.: Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához. Gyógyszerészet 1975, 19: 226-230.

Lencsés György: Ars Medica – Egész orvosságról való könyv. Gyulafehérvár, 1570. Szabó T. Attila: Ars Medica Electronica. Budapest–Kolozsvár–Szombathely–Veszprém, 2000

Melius Juhász Péter: Herbárium az fáknak, fűveknek nevekről, természetekről és hasznairól. Heltai Gáspárné, Kolozsvár, 1578

Oláh Andor: Újhold, új király! Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1986

Pardo-de-Santayana Manuel, Macía Manuel: The benefits of traditional knowledge. Nature 2015, 518: 487-488.

Péntek János, Szabó T. Attila: Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete. Kriterion, Bukarest, 1985

Ph. Hg. VIII. – Pharmacopoea Hungarica Ed. VIII. Medicina Ed. Budapest, Vol. IV B, 2007, 7721-8031.

Rab János: Újabb népgyógyászati adatok Gyimesből. Gyógyszerészet 1982, 26: 325-333.

Vasas Samu: Népi gyógyászat, kalotaszegi gyűjtés. Kriterion, Bukarest, 1985

WHO / World Health Organization: WHO Monograph on selected medicinal plants. WHO Press, Geneva, Switzerland, 2009, Vol. 4: 179-191.

Internetes források:

Internet 1: EMA/HMPC/376416/2019. European Medicine Agency, Committee on Herbal Medicinal Products (HMPC). Amsterdam, Netherlands, 20 November 2019

https://www.ema.europa.eu/en/documents/herbal-opinion/draft-european-union-herbal-monograph-achillea-millefolium-l-herba-revision-1_en.pdf (2025. 04. 08.)

Internet 2: ESCOP Monographs / Millefolii herba, 2021.

<https://www.escop.com/downloads/millefolii-herba-yarrow/> (2025. 04. 10.)

Internet 3: <https://www.sciencedirect.com/search?qs=achillea%20millefolium> (2025. 05. 20.)

Internet 4: <https://www.sciencedirect.com/search?qs=peucedanum%20oreoselinum> (2025. 05. 20.)

7. A TÉZISEK ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ LEGFONTOSABB SAJÁT KÖZLEMÉNYEK

Bartha Sámuel Gergely, Quave Cassandra L., Balogh Lajos, Papp Nóra: Ethnoveterinary practices of Covasna County, Transylvania, Romania. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2015, 11:35.

Papp Nóra, Bartha Sámuel, Boris Gyöngyvér, Balogh Lajos: Traditional use of medicinal plants for respiratory diseases in Transylvania. Natural Product Communications 2011, 6(540): 1459-1460.

Papp Nóra, Boris Gyöngyvér (2014d): „*Hét ír*”. Mag Anna emlékezései a lövétei népi orvoslásról. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 1-77.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Bencsik Tímea, Stranczinger Szilvia, Czégényi Dóra: Survey of traditional beliefs in the Hungarian Csángó and Székely ethnomedicine in Transylvania, Romania. Revista Brasileira de Farmacognosia 2014c, 24: 141-152.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Farkas Ágnes, Pieroni Andrea: An ethnobotanical study on home gardens in a Transylvanian Hungarian Csángó village (Romania). Genetic Resources and Crop Evolution 2013a, 60: 1423-1432.

Papp Nóra, Czégényi Dóra, Hegedűs Anita, Morschhauser Tamás, Quave Cassandra L., Cianfaglione Kevin, Pieroni Andrea: The uses of *Betula pendula* Roth among Hungarian Csángós and Székelys in Transylvania, Romania. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 2014b, 83(2): 113-122.

Papp Nóra, Czégényi Dóra, Tóth Mónika, Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Csepregi Rita, Gyergyák Kinga, Bukovics Péter, Stranczinger Szilvia, Varga Erzsébet, Kindler-Matavovsky Ádám, Birkás-Frendl Kata, Filep Rita: Ethnomedicinal survey on folk dermatology in Transylvania, Romania. Clinics in Dermatology 2022b, 40(6): 651-664.

Papp Nóra, Dénes Tünde, Gyergyák Kinga, Varga Erzsébet: Kertészeti vonatkozású etnobotanikai adatok a Homoród-völgyéből (Erdély). Kertgazdaság 2014a, 46(2): 60-69.

Papp Nóra, Horváth Dávid: „*Ezt nagyon tartották Édesanyámék, Nagyanyámék*”. Homoródkarácsonyfalva hagyományai és népi orvoslása. Homoródkarácsonyfalvi Füzetek III. Kiadja a Homoródkarácsonfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonyfalva, 2016, pp. 1-150.

Papp Nóra, Purger Dragica, Czigle Szilvia, Czégényi Dóra, Stranczinger Szilvia, Tóth Mónika, Dénes Tünde, Kocsis Marianna, Takácsi-Nagy Anna, Filep Rita: The importance of pine species in the ethnomedicine of Transylvania (Romania). *Plants* 2022a, 6;11(18): 2331.

Papp Nóra: „*A virágok ... mindegyik orvosság.*” Hagyományok és népi orvoslás Lövétén. Lövétei Közbirtokosság, Lövéte, 2018, pp. 1-366.

Papp Nóra: „*Idősanyám is mindig ezt tette*” – Hagyományok és népi orvoslás a Nagy-Homoród térségében. Top Invest Kiadó, Székelyudvarhely, 2024, pp. 1-518. ISBN 978-630-6648-06-1